

Mezopotamya
Eskiçağ Sanatı ve
Mimarisi

124875

ZAINAB BAHRANI

Mezopotamya Eskiçağ Sanatı ve Mimarisi

ÇEVİREN
AYMESEY ALBAY

Y K Y

YAPI KREDİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Giriş: Sanata Dönüşmek 8

Sanat Tarihinde Mezopotamya 8 Sanatçılar Üzerindeki Etkisi 9
Mezopotamya Sanatında Yenilik ve Yaratıcılık 12 Kitabın Yaklaşımı 13

1 Kökenlerin İzinde:

Mezopotamya ve Uygarlığın Beşiği 17

Erken Dönemde Mezopotamya'ya Gösterilen İlgi 18
Mezopotamya'da Erken Dönem Arkeolojisi 22
Sanatın Doğuşu: Tarih Öncesi Mezopotamya 28

2 Uruk: Uygarlık Sanatları 39

Mimari 42 Heykeltıraşlık 46 Mühürler: Kimliğin Göstergesi 54
Yazı: Tarihin Başlangıcı 56 Arkeoloji ve Tarih: Uruk Olgusu 57
Efsanevi Tarih 60

3 Sümer Erken Hanedanlık Dönemi:

İnsanlar İçin İmgeler, Tanrılar İçin Tapınaklar 63

Heykeltıraşlık: Adak İmgesi 66 Metin Olarak Portre ve İkame İmgeler 70
Metal İşçiliği 76 Mimari 78 Mimari Ritüel 82

4 Sümer Erken Hanedanlık Dönemi: Ebediyet İçin Sanat 85

Ölüm Sanatı: Ur Kraliyet Mezarlığı 87 Mari Hazinesi 99
Kamusal Anıtın İcadı 102 Mühürler ve Mühürleme 105

5 Akad Hanedanlığı Sanatı 111

Kraliyet Anıtları ve Egemen Güç 113 Portre ve Kimlik: Kraliyet İmgesi 117
Mimari 127 Silindir Mühürler 129

6 Gudea: Kraliyet Portreleri ve İmgelerin Ömrü 135

Portre Sanatının Ortaya Çıkışı 137 Heykeller ve Temsil Biçimleri 140
Lagaş Hanedanlığı'na Ait İmgeler ve Metinler 147 İmgelerin İşlevi ve Ömrü 150

7 III. Ur Hanedanlığı 155

Mimari 158 Heykeltıraşlık 162 Bölgesel Sanat 168 Silindir Mühürler 172

- 8 **Hammurabi Dönemi** 175
Hammurabi Kanunnamesi 179 Portre Heykeller ve Yaşamsal İmgeler 180
Mari Sarayı 186 Estetik Söylemin Doğuşu 192
Yaşam ve Kil: Terrakotta İmgeler 194
- 9 **Tunç Çağı Sonunda Kassit ve Assur Sanatı** 201
Kassit Sanatı ve Üslup Tartışması 203 Mimari 204 Orta Assur Sanatı 211
İmge Savaşları 216
- 10 **Assur Sanatı: Anlatı ve İmparatorluk** 223
Nimrud 225 Dur-Şarrukin 236 Ninive 240
- 11 **Bağlamında Assur Sanatı** 251
Ölümden Sanat: Assur Kraliçelerinin Kraliyet Mezarları 253
İmparatorluktan Gelen Fildişi Eserler 256 Yerlerindeki Anıtlar 258
Kaya Kabartmaları: Krallık Arazisi Olarak Peyzaj 264 Silindir Mühürler 268
- 12 **Babil Sanatı** 271
Babil Heykeltıraşlığı: Geçmişe Bakış 273 Babil: Bir Sanat Eseri Olarak Kent 278
Kaligrafik Yazılar 286 Silindir Mühürler 287
- 13 **Akhaimenid/Pers Sanatı** 291
Babil 294 Pasargad 296 Mezopotamya'daki Kaya Mezarları ve Kabartmaları 298
Behistun Yazıtı 302 Persepolis 306 Nakş-ı Rüstem 314 Heykeltıraşlık 316
Uygulamalı Sanatlar ve Lüks Objeler 318 Silindir Mühürler 320
Pers İmparatorluğu'nun Yıkılışı 321
- 14 **Babil'de İskender, Mezopotamya'da Hellenizm:
Seleukoslar ve Part Dönemleri Sanatı** 323
Mezopotamya Sanatında Hellenizm 327 Dicle Nehri Üzerindeki Seleukeia 330
Devamlılık ve Değişim 334 Part-Arşak Egemenliğinde Mezopotamya Sanatları 336
Hatra ve Mezopotamya Mirası 340 Geçmişle Etkileşim 350
Bir Çağın Sonu: Sasani İmparatorluğu ve İslamiyet'in Doğuşu 352
- Son Söz: Günümüzde Geçmiş** 354
- Sözlükçe 360 İleri Okumalar 365 Alıntıların Kaynakları 366
Teşekkür 367 Görsellerin Kaynakları 367 Dizin 371

GİRİŞ

Sanata Dönüşmek

Sanat, tıpkı mit ve tarih anlatıları gibi, varoluşumuza anlam katar ve dünyamıza bir düzen getirir. Her tür imgenin üzerimizde güçlü bir etkisi vardır ve belki de bu etki günümüzde giderek artmaktadır. Tarih boyunca tüm insanların yaptığı gibi, onları yaratmamızın, sevmemizin ve onlardan nefret etmemizin nedeni de budur. İmgeler ve onların üretimi, anıtlar ve sanat eserleri bizi insan yapan unsurlardır; bizi birbirimizden ayırır ve bir araya getirir. Fiziksel antropologlara göre, modern *Homo sapiens*leri Neandertallerden ayıran faaliyetlerden biri, sembolik düşünme becerisidir; fiziksel dünya ile hayali, kutsal ve tanrısal dünyanın sembol ve temsillerini yaratabilmektir. Aynı zamanda mimarlık yani yaşanan çevreyi düzenleyip biçimlendirme dürtüsü, insan olmanın temel özelliklerinden biridir. Böylelikle sanat ve mimarlık, dünyadaki objeleri yerli yerine koyar ve tanrılar ya da soyut düşünceler gibi görünmez ve elle tutulamaz olanları görselleştirmemizi sağlar.

Bu kitap, sanatın ve mimarlığın en eski ve en büyüleyici gelişmelerinden biri olan ve kendisinden sonra gelen birçok geleneğin temelini oluşturan Mezopotamya sanatının tarihini anlatıyor. “Mezopotamya” modern bir terimdir; Geç **Hellenistik** Dönem Yunancasında “iki nehir arasındaki topraklar” anlamına gelir ve burada kastedilen nehirler Dicle ve Fırat’tır. Bölge, bu nehirlerin çok ötesine uzanarak bugünkü Irak ulus devletinin tamamının yanı sıra Kuzeydoğu Suriye’yi, Güneybatı Anadolu’yu (Türkiye) ve kimi zaman da İran’ın en batısını kapsıyordu. “Eski Yakındoğu” ise daha geniş bir alanı ifade ediyordu. Arkeologlar bu terimi Doğu Akdeniz’den İran’a kadar uzanan bölgeyi tanımlamak için kullanmıştır.

Her ne kadar sanat daima daha geniş bir bağlamın parçası olsa da bu kitap Eski Mezopotamya sanatının başlı başına ele alınması gereken önemli bir alan olduğu önermesiyle yola çıkıyor. Ne var ki Mezopotamya sanatı üzerine yazılan kitaplara

gösterilen ilgi, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren azalmıştır. Bazı Eskiçağ uzmanları, Eski Yakındoğu’nun hiç “sanat” üretmediğini ileri sürmektedir: Onlara göre Eskiçağ’dan günümüze ulaşan görsel temsiller ve mimarlık, dini ya da siyasi işlevler üstlendiği ve hiçbir zaman “sanat için sanat” anlayışının ürünü olmadığı için güzel sanatlar içinde görülmemiştir. Bu görüşe göre sanat, diğer kültürlerde bulunması mümkün olmayan modern ve Batılı bir fikirdir. Ancak bu yaklaşımı benimsemeyen akademisyenler, görsel sanatın tarihsel olarak sınırlı bir kavram olduğunu ve tüm dünyada tarih boyunca üretilmiş estetik biçimleri kapsamak ya da dışarıda bırakmak adına bir ölçüt olarak kullanılamayacağını yazıları ve araştırmalarıyla ortaya koymuşlardır. Öyle ya da böyle, Avrupa’da ve Kuzey Amerika’daki akademik sanat tarihi disiplini, Mezopotamya sanatını en başından beri bir başlangıç noktası olarak kabul etmiştir. Her ne kadar sanatın kökenine ve gelişimine dair bu anlatının inşası tartışmaya açık olsa da Mezopotamya sanatı, hâlâ hem popüler basında hem akademik çalışmalarda kültürel mirasın doğuş noktası olarak görülmekte ve etkisini günümüzün önde gelen sanatçılarının eserlerinde sürdürmektedir.

Sanat Tarihinde Mezopotamya

Sanatın kökenini Mezopotamya’da ve Mısır’da aramak gerektiği fikri aslında yeni değildir. Kimilerine göre ilk sanat tarihiçi sayılan, İtalyan **Rönesansı**’nın önemli yazarlarından Giorgio Vasari, sanatın başlangıç noktasını Eski Mısırlılara ve bir Mezopotamya topluluğu olan Babil’deki **Kaldelilere** dayandırmıştır. *Le Vite* [Sanatçıların Yaşamları] (1550) adlı eserinde, sanatın en eski biçimlerinin izini Eski Yakındoğu’nun köklü geçmişine kadar sürmüştür. Daha sonra, Aydınlanma Çağı Avrupası’nda Johann Joachim Winckelmann, genellikle sanat tarihinin ve estetik düşüncesinin en eski eseri kabul edilen *Geschichte der Kunst des*

Alterthums [Eskiçağ Sanatının Tarihi] (1764) adlı kitabını kaleme almıştır. Çalışmasını, Yakındoğu ve Klasik dünya sanatlarının karşılaştırmalı bir tarihi olarak kurgulamış ve bu kitabın ilerleyen bölümlerinde ele alacağımız bazı eserleri daha o dönemde tartışmasına dahil etmiştir.

Mimarlık tarihinde ise Johann Bernhard Fischer von Erlach'ın 1721 yılında Viyana'da yayımlanan *Entwurf einer historischen Architektur* [Tarihsel Mimari Üzerine Bir Plan] adlı eseri, Babil ve Ninive gibi kentlerin mimarilerine dair hayali rekonstrüksiyonlar içeriyordu. Bu kentler o dönemde henüz kazılmamış ve bilimsel arkeolojik araştırmalara konu olmamıştı; dolayısıyla Erlach'ın sunduğu görseller, her ne kadar mimarlığın kökenlerine dair örnekler olarak kitaba dahil edilmiş olsa da gerçeği yansıtamazdı. 19. yüzyılın başlarında, ünlü Alman filozof G. W. F. Hegel, estetik üzerine verdiği derslerde (ölümünden birkaç yıl sonra, 1835'te yayımlanmıştır) Eski Yakındoğu sanatlarına da yer vermiştir. Hegel'in yazılarında sanat, daha geniş bir tarihsel bağlamın somut ve maddi bir dışavurumu olarak görülmüş ve dünya tarihi boyunca tek doğrultulu bir gelişimin parçası sayılmıştır. Dolayısıyla Avrupa'daki estetik söylemin ortaya çıktığı günlerden bu yana Mezopotamya, sanatın ve mimarlığın kökenlerine ilişkin anlatıda yer almıştır.

Sanatçılar Üzerindeki Etkisi

Mezopotamya sanatının somut izlerine gelince, 18. ve 19. yüzyıllarda halka açık müzelerin ön plana çıkışı, tam da Assur ve Babil tarihinin yeniden keşfedildiği döneme rastlar. Bu süreçte, eski eserler kazılarla gün yüzüne çıkarılmış ve Batı'daki müze koleksiyonlarına götürülmeye başlamıştır (bkz. 1. Bölüm). Bu eserlerin Batı'ya gelişi, özellikle 19. yüzyılın ortalarında, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'daki müze ziyaretçileri kadar dönemin sanatçıları üzerinde de büyük bir etki yaratmıştır. Britanyalı ressam Dante Gabriel Rossetti, 1847'de birçok Assur eserinin Londra'ya ulaşmasının ardından, kadın figürleri içeren tarih ve edebiyat temalı bir dizi tablo yapmıştır. Toplumun gözünden düşmüş bir kadını resmettiği *Bocca Bacciata* (1859) adlı tablosu, o dönem yeni keşfedilen fildişi Assur eserlerinden etkilenmişe benziyor. Tabloda, başı ve

omuzları çerçeveli bir pencerede yer alan şehvetli ve egzotik bir kadın cepheden resmedilmiştir. Kadının gür saçları, takıları ve pencere içindeki kısıtlanmış görünümü, Rossetti'nin Londra'da görmüş olabileceği, Nimrud'da bulunmuş benzer temalı bir fildişi **kabartmaya** göndermede bulunmaktadır.

Ne var ki Eski Mezopotamya sanatının **alınma** tarihinde daha az bilinen dönemlerden biri 20. yüzyılın başlarıdır. Bu dönemde Avrupalı **avangart** sanatçılar Batılı olmayan erken dönem sanatlarına merak duymaya başlamış ve bu bağlamda Yakındoğu'ya yoğun bir ilgi göstermişlerdir. Güney Mezopotamya'da ortaya çıkarılan, MÖ 3. binyıldan kalma Sümer sanat eserleri özellikle dikkat çekmiştir. Örneğin, Britanyalı heykeltıraş Henry Moore (1898-1986), Eski Yakındoğu sanatından derinden etkilenmiş ve **Sümer** heykeltiriliğini sanat tarihinin en büyük başarılarından biri olarak görmüştür. Bu konuyu 1935'te *The Listener* dergisinde yayımlanan bir makalesinde ele almış ve ayrıca *Girl with Clasped Hands* (1930) [0.1] gibi bazı heykellerinde de bu sanattan esinlenmiştir.

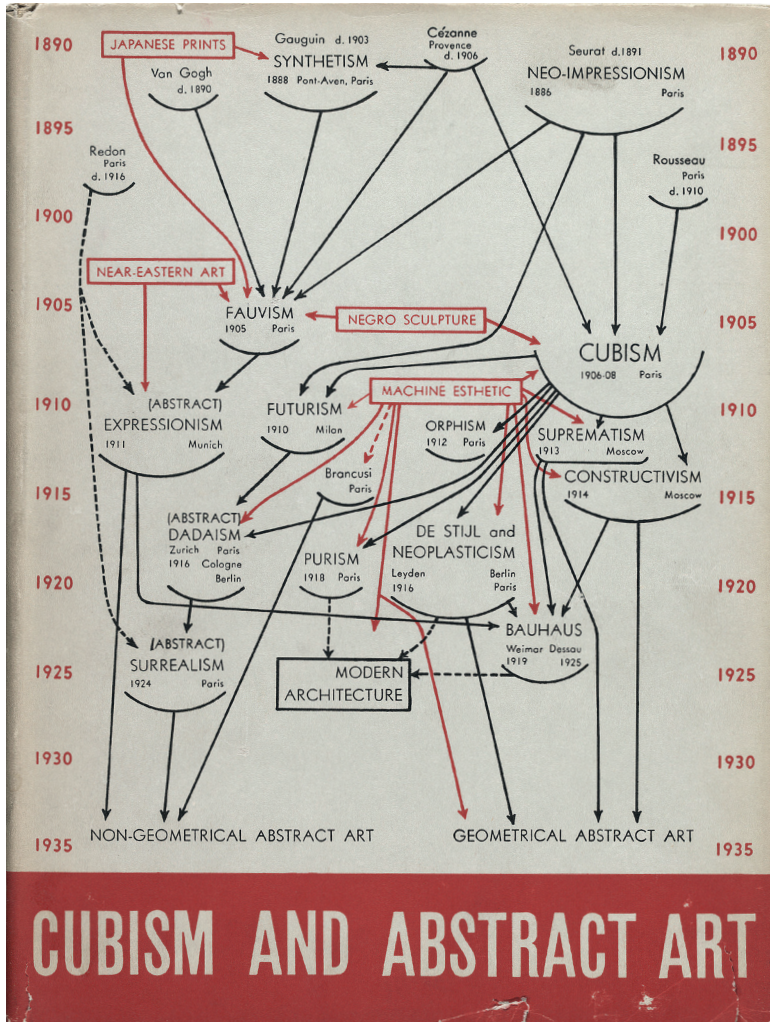
Moore'un İsviçreli çağdaşı Alberto Giacometti ise ilham kaynaklarından biri Sümer sanatı olduğundan,

0.1 Henry Moore, *Girl with Clasped Hands*, 1930. Cumberland alabasteri (yük. 42,5 cm).

eski sanat eserlerine dair yaptığı eskiz çalışmalarının önemli bir kısmını Sümer heykellerine ayırmıştır. Her ne kadar günümüzde bu olağanüstü etki sıkça göz ardı edilse de, New York'taki Modern Sanat Müzesi, 1936'daki "Cubism and Abstract Art" [Kübizm ve Soyut Sanat] başlıklı açılış sergisiyle, Eski Yakınoğu sanatını **Modernizm** ve bu akımın ardındaki etkileri gösteren şemaya dahil etmiştir [0.2]. Söz konusu şema, sergi kataloğunun kapağına yeniden basılmış ve yeni kurulan bu müzenin organizasyonu ve vizyonunun temel bir parçası olmuştur. Modern Sanat dönemi sonrasında ve yaklaşık 1960'larda başlayan çağdaş dönem boyunca Batı'daki sanatçılar, eskiye kıyasla daha az belirgin bir biçimde de olsa, Mezopotamya sanatından etkilenmeye devam etmişlerdir. Örneğin, 1987 yılında, eserlerinde büyük ölçüde Eskiçağ'dan esinlenen Amerikalı sanatçı

0.2 Alfred Hamilton Barr Jr., "Cubism and Abstract Art" adlı MoMA sergisinin katalog kapağı (1936).

Cy Twombly (1928–2011), adını Mezopotamya'da inşa edilmiş büyük bir Roma kemerinden [0.3] alan *Ctesiphon* [0.4] adlı heykeli yapmıştır.

Yalnızca Avrupalılar ve Amerikalılar değil, tahmin edilebileceği üzere Ortadoğulu sanatçılar da 20. yüzyıl boyunca eski Sümer ve Mezopotamya sanatından önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Aynı yüzyılın başlarında, Doğu Anadolu'nun Diyarbakır kentinde doğup büyüyen Ermeni sanatçı Zabel Boyacıyan, bugün büyük ölçüde kaybolmuş eserlerinde Eski Yakınoğu'nun geçmişine dair büyüleyici hayali sahneler resmetmiştir. Günümüze yalnızca, kendi tablolarından yola çıkarak yaptığı kitap illüstrasyonları ulaşmıştır. 20. yüzyıl Irakı'nda, Modernizmin öncülüğünü yapan tanınmış bir sanatçı grubu, kendilerine özgü ama bir o kadar da uluslararası nitelikte yeni bir modernist sanat yaratmak için geçmişe yönelmiştir. Cevat Selim'in Tahrir Meydanı'ndaki ünlü *Tabrir* veya *Özgürlük* anıtı, Assur'a özgü kabartma heykelleri ve **silindir mühür**lerde görülen anlatı biçimlerini temel alarak, bu unsurları 1958'de bağımsızlığını kazanan yeni ulus devlet için modernist bir ifade tarzına dönüştürmüştür. Bu anıt öncesinde dahi, heykeltıraş Khaled El Rahal, "İştar"ı ve Gök Boğası'nı tasvir eden *Şarqawiya* (1950) adlı heykeli başta olmak üzere, eserlerinde Sümer sanatından çokça yararlanmıştı. Çağdaş Iraklı sanatçı Dia Azzawi'nin eserleri arasında 1960'larda yaptığı Gılgamış ve Enkidu temalı tablo serisi ile **Uruk**'ta keşfedilmiş ve MÖ 4. binyıla tarihlenen bir heykel başını çağrıştıran *Majnun Laila* (1995) yer almaktadır (bkz. s. 49, Resim 2.6). Iraklı sanatçıların son birkaç onyılıda yaşanan savaşa tepki olarak ürettikleri güçlü eserler arasında, Mezopotamya'nın geçmişi teması, bir yas ve kimlik alanı olarak tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır. Hanaa Malallah'ın (d. 1958) *Mesopotamian Rhythm* (2011) adlı yerleştirme çalışması yalnızca Eskiçağ'a görsel bir gönderme yapmakla kalmaz, aynı zamanda MÖ 3. binyıla ait olduğu bilinen, kentlerin yıkımı üzerine yazılmış şiirsel bir tür olan eski Sümer ağıt geleneğinin de bir parçası haline gelir. Malallah, *The God Marduk* adlı eserinde ise Babil tanrısını ve Babil kentinin ihtişamlı duvar kabartmalarını yeniden canlandırarak bunların zaman içindeki yankılarını izleyiciye aktarır [0.5, bkz. s. 12].

Üstte

0.3 Ktesifon Kemer,
Tizpon antik kenti
(bugünkü al-Mada'in),
Irak, MS 3. yüzyıl,
fotoğraf: yak. 1916.
Tuğla (yük. 37 m).

Solda

0.4 Cy Twombly,
Ctesiphon, 1987.
Ahşap, alçı, metal
çita, çivi, boya ve tel
(yük. 65,4 cm).

0.5 Hanaa Malallah,
The God Marduk,
 2008. Sanatçı kitabı,
 kâğıt üzerine karışık
 teknik (60 x 46 cm).

Mezopotamya Sanatında Yenilik ve Yaratıcılık

Eski Mezopotamya çok uzun bir süre tarihçilerin ve sanatçıların hayal gücünü harekete geçiren bir tema olmuştur. Günümüzde sanat ve sanata dair çalışmalarla ilişkilendirdiğimiz birçok **janrın (tür)** ve tekniğin Eski Mezopotamya'sında ortaya çıktığını gözlemleyebiliyoruz. Nasıl ki bugün sanat tarihinde dönüm noktası olarak kabul ettiğimiz temsil biçimlerini ve teknolojileri –örneğin perspektifsel alanın oluşturulması, şövale resmi veya baskı– İtalyan Rönesansı'nın icat ettiğini söyleyebiliyorsak, sanatsal üretime dair pek çok tekniğin ve teknolojinin de ilk olarak Eski Yakındoğu'da ortaya çıkıp geliştiğini ifade edebiliriz. Bunların arasında, **kayıp mum tekniğiyle** içi boş bakır ve tunç dökümü; imgelerin sıradan insanlara sunulmak üzere seri üretimini sağlayan açık kalıplar ve karmaşık mimari heykel biçimleri sayılabilir. Tür bakımından, anma amaçlı veya tarihi kamusal anıtların ortaya çıkışı; **hiperikonların** –kendine atıfta bulunan imgelerin– kullanımı da dahil sanatsal yaratım eyleminin kendisinin tasviri; kişinin tanrısal olanla karşılaşmasını sağlayan **epifanik** imgelerin yaratımı ve rüya imgeleri gibi önemli katkıları sayabiliriz. Üretilen eserler, muazzam bir yaratıcılık ve hayal gücü ile olağanüstü teknolojik

becerilerin harmanlandığını gösterir. Sanatçıların çoğu, aynı zamanda yazı yazabilen entelektüellerdi; nitekim kamusal alanda kullanılmak üzere **kaligrafik** yazı biçimleri de geliştirmişlerdi. Ayrıca, imgelerin çevrelerindeki dünyayı etkileyen bağımsız bir failliğe ne şekilde sahip olabileceği gibi soyut fikirlerin yanı sıra, tanrıların doğasıyla ve onların görsel teolojinin unsurları olarak nasıl temsil edilecekleriyle de yakından ilgilendiler. Bununla birlikte, imgeler ve gerçeklik arasındaki sınırlar ile sanatın ve temsilin dünya üzerindeki yerini sürekli tartıştılar.

Eski Mezopotamya'da, estetiğe dair tanımların ve terimlerin ilk kez nüanslı bir şekilde oluşturulduğuna ve sanat eserlerinin tasvirinde **ekfrasis** (görsel bir sanat eseri üzerine yapılan edebi açıklama ve yorum; bkz. 8. Bölüm, s. 194) olarak adlandırılan anlatım biçimine başvurulması heykel sanatına ve mimarlığa duyulan hayranlığın edebi metinlerde ilk defa dile getirildiğine ilişkin kanıtlara rastlamaktayız. Genellikle çok daha geç dönemlerle ilişkilendirdiğimiz eski eser toplama, koruma ve konservasyon teknikleri Eski Mezopotamya'da halihazırda mevcuttu ve eski metinlerde kapsamlı bir şekilde kaydedilmişti. İşte tüm bu nedenlerden ötürü elinizdeki kitap, Eski Mezopotamya sanatının

sadece geçmişin tarihsel veya siyasi dönemlerini belgeleyen ya da onlara kapı açan arkeolojik bir eser olarak değil, aslında sanatın erken bir biçimi olarak da ele alınabileceği görüşünü savunmaktadır.

Kitabın Yaklaşımı

Elinizdeki kitap iki nedenle farklı bir yaklaşıma sahiptir: Birincisi, diğer pek çok çalışma Yunanların Yakınoğu'yu fethiyle sona ererken, bu kitap Eskiçağ Mezopotamya'sını Geç Antikçağ'daki gelişmeleri de kapsayacak şekilde incelemektedir. İkinci olarak kitap, Eski Mezopotamya üzerine yazılmış diğer akademik kitapların aksine, sanat ve mimarlık eserlerini merkeze almaktadır. Arkeoloji, özellikle ABD'de, insanbilimlerinden çok fen bilimleri ile ilişkilendirilen bir disiplin olmuş ve Mezopotamya üzerine yazılan başvuru kitaplarında görsel temsiller ve **ikonografiler**, ilk devletlerin sosyal yapılarına ve siyasi oluşumlarına kıyasla çok daha az yer bulmuştur.

Burada Mezopotamya sanatının ve mimarisinin MÖ 4. binyıl ile MS 3. yüzyıl arasındaki dönemini inceliyorum; bakıldığında bu süre, Homeros Dönemi ile günümüz arasında geçen zamandan daha uzun bir aralığa karşılık gelir. Bu disiplinin tarihyazımını ve de kökenlerini oluşturan fikirleri tartıştıktan sonra, anıtsal sanatın ve mimarinin büyük bir gelişim kaydetmesine önyak olan ilk kentlerin kurulduğu dönemi yani MÖ 4. binyılı tanıtıyorum. Kronolojik bir çerçeve izleyerek, Yakınoğu'nun MÖ 4. yüzyılda Yunanlar tarafından fethinden sonraki süreci yani yeni **Greko-Babil** üslubunun ve tekniklerinin ortaya çıktığı dönemi ele alıyor ve çalışmamı Hatra'nın muhteşem taş tapınakları ve heykelleri gibi Part-Arşak Hanedanlığı döneminde üretilen olağanüstü sanat ve mimarlık eserleriyle sonlandırıyorum. Elbette böylesine geniş bir zaman dilimini incelemek, tartışılacak eserlerin ve türlerin seçiminde son derece titiz davranmamı gerektirdi. Tutarlı olabilmek için pek çok eseri kitabın dışında bırakmak zorunda kaldığımı belirtmeliyim.

Bu geniş tarih aralığında (yak. MÖ 3500-MS 300), kitabın her bir bölümü Mezopotamya'nın sanat eseri biçimlerinin ve kavramlarının yanı sıra estetiğin ve imgelerin Eskiçağ'daki alımlanmasına ve bunlara verilen karşılıklara odaklanıyor. Bölümlerin her birinde ilk anlatı temsillerinin gelişimi; bilinen

en eski tarihi kamusal anıtlar; mimari heykellerin kullanımı ve Eskiçağ sanatının tarihinde genellikle göz ardı edilen sıradan halka ve diğer gruplara ait sanatlar da dahil kişisel nitelikteki küçük ölçekli sanatların kullanımı gibi konular ele alınıyor. Bunlara ek olarak, daha sonra dini geleneklerde put oldukları gerekçesiyle küçümşenen imgelerin yapımına ve canlandırmasına ilişkin büyüleyici ayinler; mimari biçimler ve mimari ritüeller; **ikonoklazm** ve savaşlarda imgelerin yerlerinden sökülmesi; egzotik lüks sanat eserlerinin ithalatı ve el değıştirmesi gibi Mezopotamya sanatı pratiklerini daha geniş bir bağlamda incelerken karşımıza çıkan başlıca konulardan birkaçı da tartışılacaktır. Ancak her ne kadar okuyucunun eserleri belirli bir tarihsel çerçeveye oturtabilmesi için tarihi ve kültürel bağlam her bir örnekte dikkatle açıklansa da üzerinde önemle durulacak olan, sanat eserlerinin bizzat kendileridir. Bölümlerden her biri, tartışmanın başlangıç noktası olarak belirli sanat eserlerini konu almaktadır.

Mezopotamya, insanlığa ilk kentleri ve kent toplumlarını, yazının, hukukun, yönetimin ve kurumsallaşmış dinin icadıyla ilk karmaşık toplumların diğer pek çok yönünü kazandırmış bir coğrafya olarak kabul edilirken, görsel sanatlara ve mimarlığa olan katkısına bugüne dek çok daha az ilgi gösterilmiştir. Bu kitap, sanat tarihinin merkezinde yer alan bazı temel kavramsal sorunların ve temaların Mezopotamya'ya ait kayıtlarda ne şekilde ortaya çıktığını gösteriyor: Bunların arasında koleksiyonculuk pratikleri, soyut bir kavram olarak mekân, tarihsel bilinç ve eski eser merakı, estetiğe dair tercihler ve kararlar ve de imgelerin ve görsel ideolojilerin gücü yer alıyor.

Mezopotamya edebiyatının önde gelen uzmanlarından Samuel Noah Kramer 1956 yılında "Tarih Sümer'de başlar" ifadesini kullandığında, bu görüşünü yazının, tekerleğin, hukukun ve diğer "uygarlık ilkleri"nin icadına dayandırmıştı. Burada sanat eserlerinin, anıtların ve mimarlığın yalnızca tarihsel önem taşıyan sosyal yapıların ve siyasi dönemlerin araçları veya temsilleri olmadığını; aynı zamanda başlı başına incelenmeye değer olduklarını göreceğiz. Mezopotamya bu bağlamda yani sanatsal yaratıcılık dünyasında da pek çok ilkin yaşandığı bir coğrafya olarak değerlendirilebilir.

